

CONTROL ENVIRONMENT AS A DETERMINANT OF RELIABLE FINANCIAL REPORTING

KONTROLNO OKRUŽENJE KAO ODREDNICA POUZDANOSTI FINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA

TUSEK, Boris; NOVAK, Ana & BARISIC, Ivana

Abstract: *After systemizing key components of internal control systems, the paper emphasizes control environment. The control environment represents the basis for all other components of internal control, indicating the overall attitude and activities of owners and management in relation to control and its importance. This paper provides an overview of the control environment attributes important for ensuring reliable financial reporting. The results of the theoretical and empirical analysis and research point out a significant correlation between the control environment in which there are, among other things, clear management ethical attitudes about reliability of financial reporting and reliable financial reporting.*

Key words: *control environment, financial reporting, reliable financial reporting*

Sažetak: *U radu se nakon sistematizacije ključnih komponenti sustava internih kontrola naglasak stavlja na kontrolno okruženje. Kontrolno okruženje predstavlja osnovu za sve ostale komponente interne kontrole, a ukazuje na cjelokupnost stajališta i djelovanja vlasnika i menadžmenta u odnosu na kontrolu i njezinu važnost u poduzeću. U radu su istražena obilježja kontrolnog okruženja značajna za osiguranje pouzdanog financijskog izvještavanja. Rezultati cjelokupnog istraživanja, teorijskog i empirijskog, ukazuju na povezanost kontrolnog okruženja, u kojem između ostalog, postoji jasan stav menadžmenta o etičkim vrijednostima i pouzdanosti financijskog izvještavanja te pouzdanog financijskog izvještavanja.*

Ključne riječi: *kontrolno okruženje, financijsko izvještavanje, pouzdano financijsko izvještavanje*

Authors' data: Boris Tušek, prof.dr.sc., Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Trg J.F.Kennedyja 6, Zagreb, btusek@efzg.hr; Ana Novak, doc.dr.sc. Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Trg J.F.Kennedyja 6, Zagreb, anovak@efzg.hr; Ivana Barišić, doc.dr.sc., Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Trg J.F.Kennedyja 6, Zagreb, ibaristic@efzg.hr

1. Uvod

Sukladno Međunarodnom računovodstvenom standardu 1, cilj financijskog izvještavanja je realno prikazati financijski položaj, financijsku uspješnost i novčane tokove poduzeća zainteresiranim korisnicima [15]. Da bi informacije prezentirane u financijskim izvještajima bile korisne u procesu donošenja poslovnih odluka trebaju biti relevantne, pouzdane, usporedive i razumljive [15]. Kako bi se osigurale navedene kvalitativne odrednice informacija o poslovanju poduzeća neophodno je uspostaviti odgovarajući sustav internih kontrola. Jedan od glavnih ciljeva implementacije sustava internih kontrola je osiguranje "razumnog uvjerenja o pouzdanosti financijskog izvještavanja i pripremi financijskih izvještaja za potrebe vanjskih korisnika" [1]. U tom kontekstu interne kontrole imaju za cilj osigurati sveobuhvatnost i točnost računovodstvenih evidencija, što proizlazi iz odgovarajuće evidencije poslovnih transakcija, u skladu s općeprihvaćenim računovodstvenim načelima, standardima i zakonskim propisima.

Pouzdana financijski izvještaji od iznimne su važnosti ne samo za menadžment i njegovu odgovornost u kontekstu financijskog izvještavanja već i za brojne eksterne korisnike koji na temelju tih informacija donose poslovne odluke. Postojanje učinkovitih internih kontrola u poduzeću trebalo bi, dakle, djelovati u smjeru povećanja kvalitete financijskog izvještavanja. Interne kontrole se ne mogu smatrati učinkovitim ako zbog postojanja jednog ili više nedostataka internih kontrola postoji razumna mogućnost da se materijalno pogrešna prikazivanja u financijskim izvještajima poduzeća neće spriječiti [1].

„Brojni poslovni skandali ukazali su na slabosti internih kontrola kao jednog od izvora financijskih neuspjeha u ekonomiji na tržištu kapitala, pri čemu nije bio upitan samo oblik alata i tehnika interne kontrole, nego njihova prikladnost trenutnom poslovnom okruženju i načini na koje su oni bili primjenjivani.“ [18] Da bi se vratilo narušeno povjerenje korisnika u pouzdanost financijskog izvještavanja, poduzeća sve veći naglasak stavljaju upravo na interne kontrole.

Budući da su uvjeti u kojima se provodi kontrola značajan čimbenik koji pridonosi procesu financijskog izvještavanja, u radu je, nakon sistematizacije komponenti sustava internih kontrola, naglasak stavljen na kontrolno okruženje. Kontrolno okruženje predstavlja osnovu za sve ostale komponente interne kontrole, a, između ostaloga, ukazuje na cjelokupnost stajališta i djelovanja vlasnika i menadžmenta u odnosu na kontrolu i njezinu važnost u poduzeću. Stoga su u radu istražena obilježja kontrolnog okruženja značajna za osiguranje pouzdanog financijskog izvještavanja. U radu je također analizirana uloga kontrolnog okruženja u osiguranju pouzdanog financijskog izvještavanja, a time i u sprječavanju prijevarnog financijskog izvještavanja. Kako bi se utvrdila povezanost komponente kontrolno okruženje i okolnosti koje bi mogle ukazivati na prijevarno financijsko izvještavanje, provedeno je i empirijsko istraživanje na primjeru hrvatskih poduzeća.

Doprinos ovoga rada postojećim istraživanjima iz područja je sagledavanje komponente kontrolno okruženje kao odrednice pouzdanosti financijskog izvještavanja.

2. Komponente sustava internih kontrola

Iako u literaturi postoje brojne definicije interne kontrole, one se u osnovi ne razlikuju s obzirom da na sličan način iskazuju opsežan djelokrug internih kontrola, njihovu povezanost s misijom i ciljevima poduzeća koji se njihovim funkcioniranjem žele postići. Široko prihvaćena definicija je ona koju je razvio Odbor udruženih američkih profesionalnih udruženja iz područja računovodstva, poznatiji kao COSO, koji je 1992. godine objavio Okvir za oblikovanje i procjenjivanje internih kontrola u publikaciji pod nazivom Internal Control -Integrated Framework. Okvir je postao općeprihvaćen model u znanstvenoj i stručnoj literaturi iz područja računovodstva i revizije te je implementiran i u mnogim nacionalnim legislativama. Prema COSO-u, interna kontrola je proces kojeg provodi menadžment i ostali zaposlenici, s ciljem pružanja razumnog uvjerenja u pogledu postizanja ciljeva koji se odnose na učinkovitost i djelotvornost poslovnih operacija, pouzdanost financijskog izvještavanja te usklađenost s zakonima i regulativama [5].

Prema rezultatima brojnih istraživanja (COSO, 1999, [4] KPMG, 2016 [12], ACFE, 2018, [3]) nedostaci internih kontrola, kršenje internih kontrola kao i nesposobnost ili čak nespremnost za provedbu troškovno isplativih internih kontrola [4] može biti čimbenik koji utječe na vjerojatnost nastanka prijevornog financijskog izvještavanja. Budući da neadekvatne interne kontrole predstavljaju priliku za počinjenje prijevara, u cilju osiguranja pouzdanog financijskog izvještavanja, neophodno je uspostaviti učinkovit sustav internih kontrola. Prema COSO okviru, sustav internih kontrola se uobičajeno analizira kroz pet međusobno povezanih komponenti: kontrolno okruženje, procjena rizika, kontrolne aktivnosti, informacije i komunikacija i nadzor. Kontrolno okruženje definirano je standardima, procesima i strukturama koje služe kao vodilja zaposlenicima na svim razinama u obavljanju njihovih aktivnosti vezanih uz interne kontrole te donošenje odluka koje imaju utjecaj na ostvarenje ciljeva poduzeća [5]. Načela koja definira COSO okvir sadrže zahtjeve kao što su integritet i etičke vrijednosti, predanost kompetenciji, ulogu upravljačkih i nadzornih struktura, filozofiju menadžmenta i stil vođenja, organizacijska struktura, dodjeljivanje ovlasti i odgovornosti te važnost politike ljudskih resursa [5].

Procjena rizika, kao komponenta sustava interne kontrole, se ne odnosi na formalnu kvantitativnu procjenu rizika, već na odgovornost menadžmenta da prosudi razinu značajnosti rizika, procjeni vjerojatnost pojavljivanja rizika, te razmotri načine na koje se može upravljati rizicima te procijeni koje je aktivnosti, s tim u svezi, potrebno poduzeti [13]. Procjena rizika je dio sveukupne strukture sustava internih kontrola, čija je svrha procjenjivanje rizika koji mogu utjecati na ostvarivanje raznih ciljeva

poduzeća. Rezultati, odnosno informacije koje proizlaze iz tog procesa, osnova su menadžmentu za donošenje odluka o upravljanju rizicima.

Interna kontrola je proces i stoga je potrebno ustanoviti odgovarajuće kontrolne aktivnosti koje će biti usko vezane za prethodno identificirane rizike, na način kako je to opisano u okviru druge komponente sustava interne kontrole [13]. Kontrolne aktivnosti „predstavljaju politike i postupke kojima se osigurava izvršenje zahtjeva menadžmenta i poduzimanje svih potrebnih radnji u svezi s upravljanjem rizicima u ostvarivanju ciljeva poduzeća“ [11]. Ne postoji jedinstveni popis kontrolnih postupaka koji mogu primijeniti sva poduzeća. Koji kontrolni postupci će biti usvojeni ovisi o potrebama samog poduzeća i o opravdanosti njihova uvođenja. Prema izvještavanju menadžera o značajnim nedostacima u internim kontrolama, slabe interne kontrole su obično povezane s nedostatnim angažiranjem resursa za računovodstvene kontrole [9], koje obuhvaćaju skup mjera, postupaka i politika kojima se nastoji neposredno osigurati točnost, valjanost i sveobuhvatnost računovodstvenih evidencija, te fizička zaštita imovine poduzeća [20]. Uvjeti u kojima interna kontrola djeluje određuju djelotvornost kontrolnih postupaka, pri čemu bolji uvjeti unapređuju kvalitetu i rezultate kontrolnih postupaka [19].

Za postizanje učinkovite kontrole nužne su informacije i komunikacija. U tom kontekstu potrebno je prikupiti sve relevantne informacije koje se koriste na svim razinama u poduzeću i pravodobno ih distribuirati u obliku koji podržava ciljeve financijskog izvještavanja i omogućuje zaposlenicima obavljanje njihovih odgovornosti ne samo vezane uz ciljeve financijskog izvještavanja već i uz interne kontrole.

Iako sustav internih kontrola može učinkovito funkcionirati uz potporu menadžmenta, kontrolnih postupaka te informacija i komunikacijske poveznice, za procjenu učinkovitosti i kvalitete tog sustava nužno je provođenje njegova nadzora. Menadžment i druge za to zadužene osobe, kontinuirano ili putem odvojenih procjena trebaju nadzirati da li interne kontrole djeluju onako kako je to namjeravano. Opseg i učestalost nadzora ovisit će o efikasnosti postojećeg sustava internih kontrola i ocjeni rizika koji proizlazi iz promijenjenih okolnosti poslovanja. Nadzor mogu provoditi osobe unutar poduzeća, tj. menadžment i zaposlenici, ali može biti uključen i netko izvan poduzeća.

3. Značaj sustava internih kontrola u sprječavanju prijevernog financijskog izvještavanja

Prema COSO okviru, kontrolno okruženje, odnosno uvjeti u kojima se kontrola odvija, ima utjecaj na cjelokupan sustav internih kontrola [5]. Prema tome ukoliko komponenta kontrolno okruženje nije zadovoljavajuće kvalitete vjerojatno ni drugi aspekti sustava interne kontrole neće biti učinkoviti [16]. Polazni čimbenik pri razmatranju kontrolnog okruženja predstavlja integritet i etičke vrijednosti vrhovnog menadžmenta. Signal s vrha „je najznačajniji čimbenik koji pridonosi istinitosti procesa financijskog izvještavanja, te čak i ukoliko postoje velike količine pisanih

pravila i postupaka, ako je ton koji odašilje menadžment labav, vrlo je vjerojatno da će doći do prijevernog financijskog izvještavanja.“ [18]

Formiranjem politika i pisanih procedura upravljačke strukture daju svojevrsni „signal s vrha“ što utječe na sveopću etičku svijest u poduzeću, a prema nekim istraživanjima (primjerice White & Lean [22]) upravo percipirani integritet vođe ima utjecaj na etičko djelovanje članova tima, odnosno zaposlenika, pri čemu su oni manje skloni poduzimanju neetičnih radnji u slučaju percipiranja visoke razine integriteta njihovog vođe. D'Aquilla je istraživao povezanost između financijskog izvještavanja i kontrolnog okruženja te zaključio kako je „*signal s vrha*“ koji promiče etičko odlučivanje od velike važnosti za pouzdano financijsko izvještavanje [7].

Kako bi se mogućnost pogrešaka i prijevara svela na najmanju moguću mjeru, između ostalog, zadatak menadžmenta je procijeniti rizike pri oblikovanju odgovarajućeg sustava internih kontrola. Sukladno recentnim istraživanjima nedostaci u funkcioniranju internih kontrola češći su u poduzećima koja su manja, manje profitabilna, imaju složenije poslovanje, koja ubrzano rastu ili su u procesu restrukturiranja [8] imaju veći računovodstveni rizik, više ostavki revizora, te na raspolaganju imaju manje resursa za internu kontrolu [2].

U velikim poduzećima i u uvjetima kompleksnog poslovanja, u kontekstu nadzora, značajna je uloga interne revizije. U provedenom istraživanju Schneider i Wilner su zaključili kako prisutnost interne revizije u poduzeću odvraća prijeverno financijsko izvještavanje [17]. Slično tome, Hansen je uočio negativnu vezu između postojanja funkcije interne revizije i zlouporabe imovine u poduzeću [10].

Objašnjenje kontrolnog okruženja kojeg nudi COSO okvir pretpostavlja da ono ima utjecaj na sve komponente sustava internih kontrola pa tako i na internu reviziju. Wallace & Kreutzfeldt su ispitali važnost određenih obilježja poduzeća i kontrolnog okruženja za formiranje funkcije interne revizije. Prema rezultatima navedenog istraživanja poduzeća koja imaju odjel interne revizije su značajno veća, reguliranija, kompetitivnija, profitabilnija, likvidnija, u tim poduzećima se jasnije komuniciralo o ovlastima i odgovornostima te imaju konzervativnije računovodstvene politike, što je u direktnoj vezi s filozofijom menadžmenta i stilom vodstva s obzirom da je odluka o računovodstvenim politikama poduzeća u domeni odgovornosti menadžmenta poduzeća. [21]

4. Empirijsko istraživanje - testiranje hipoteze i zaključci provedenog istraživanja

Istraživanje je provedeno metodom anketnog upitnika na populaciji poduzeća koja su prema odredbama Zakona o računovodstvu (NN 07/109) 2012. godine spadala u kategoriju srednjih i velikih poduzetnika. (Podaci o varijablama koje se istražuju u radu su prikupljeni prilikom izrade doktorskog rada Ane Novak.) Ispitanici su bili voditelji računovodstva. U razdoblju istraživanja (od 27. svibnja do 14. srpnja 2012. godine) prikupljeno je 287 upitnika. Međutim nakon eliminacije nepotpunih upitnika

ili upitnika koji nisu zadovoljavali postavljene kriterije konačan broj obrađenih upitnika je 142.

Prema rezultatima deskriptivne statistike, 71% odgovora je pristigao od ispitanika zaposlenih u srednje velikim poduzećima, te 29% odgovora od ispitanika iz velikih poduzeća.

Za procjenu komponente kontrolno okruženje formirano je sedam tvrdnji koje su sastavljene na temelju prijedloga za procjenu internih kontrola danih u COSO okviru [6], a s kojima su ispitanici na Likertovoj skali od 1 do 5 (pri tom je 1=uopće se ne slažem, 5=potpuno se slažem) trebali iznijeti svoje slaganje. Prosječna ocjena komponente *kontrolno okruženje* za srednja i velika poduzeća je 4,11. Može se zaključiti da je ocjena ove komponente zadovoljavajuća, budući da se zaposlenici uglavnom slažu sa postavljenim tvrdnjama. Međutim prosječna ocjena za svaku pojedinu tvrdnju je lošija kod srednjih nego kod velikih poduzeća. To pokazuje da je, prema percepciji ispitanika, u velikim poduzećima uspostavljeno jače kontrolno okruženje.

Kako bi se empirijskim istraživanjem utvrdila povezanost između *kontrolnog okruženja (varijabla KO)* i učestalosti pojave okolnosti koje ukazuju na mogućnost prijevare, oblikovana je i druga varijabla *okolnosti koje upućuju na mogućnost prijevare (varijabla PFI)*. Varijabla PFI oblikovana je kao neponderirani prosjek tvrdnji koje se odnose na okolnosti koje upućuju na mogućnost da financijski izvještaji sadržavaju značajna pogrešna prikazivanja kao rezultat prijevare ili pogreške. Tvrdnje su formirane na temelju primjera okolnosti koje ukazuju na mogućnost prijevare, a koje su sadržane u Međunarodnom revizijskom standardu 240 - Revizorova odgovornost da u reviziji financijskih izvještaja razmotri prijevare [14]. Primjeri okolnosti, koji su u MRevS-u podijeljeni u četiri skupine, za potrebe istraživanja su modificirani, tj. pojednostavljeni i prilagođeni skali ispitivanja.

Cronbachov alfa-koeficijent za varijablu okolnosti koje upućuju na mogućnost prijevare iznosi 0,889 te ukazuje na odgovarajuću razinu pouzdanosti mjernog instrumenta. Ispitanici su na Likertovoj skali od 0 do 5 (pri tom je 0=ne susrećem se, 5=vrlo često) ocijenili koliko se često susreću s okolnostima koje ukazuju na mogućnost prijevare. Iz odgovora ispitanika proizlazi da se, u prosjeku, poduzeća vrlo rijetko susreću sa pitanim okolnostima koje upućuju na mogućnost prijevare ili pogreške. Međutim, dobiveni prosjeci na razini svih poduzeća ukazuju da postoji mogućnost prijevarnog financijskog izvještavanja.

U nastavku je postavljena i testirana glavna hipoteza ovog rada: čimbenici komponente kontrolno okruženje značajno utječu na sprječavanje prijevarnog financijskog izvještavanja.

Kako bi se utvrdila povezanost i značajnost korelacije između glavnih varijabli izračunat je Pearsonov koeficijent korelacije, prema kojem je korelacija između varijable KO (ukupno) i varijable PFI negativna, statistički značajna, umjerene jačine

($r=-0,585$, $p=0001$). Na razini značajnosti $p<0,01$, statistički je značajna i negativna povezanost umjerene jačine između svake pojedine tvrdnje uključene u vrijednost varijable KO i varijable PFI (ukupno).

Za potrebe testiranja hipoteze uzorak je podijeljen prema rezultatu na varijabli KO na dva poduzorka. Varijabla KO ukupno nastala je zbrajanjem rezultata na varijablama kontrolnog okruženja. Prosjek na konstruiranoj varijabli KO iznosi 28,78, stoga su poduzeća podijeljena u dvije skupine: one s rezultatom od 7 do 28 (grupa 1), te one s rezultatom od 29 do 35 (grupa 2) (varijabla KO_r). Leveneov test je pokazao da varijanca u varijabli PFI nije homogena ($F=21,539$; $p=0,000$). Na temelju t-testa za nezavisne uzorke može se zaključiti da postoji statistički značajna razlika u prosječnoj vrijednosti na varijabli PFI između poduzeća koja su ispod i onih koja su iznad prosjeka na varijabli KO ($t=5,511$; $df=73$; $p<0,001$), poduzeća koja su na varijabli KO ispod prosjeka imaju na varijabli PFI viši prosjek (15,25) od poduzeća koja su na varijabli KO iznad prosjeka (7,66).

S obzirom da, iako postoji okvir za oblikovanje odgovarajućeg kontrolnog okruženja, sama razina implementacije elemenata koji ga sačinjavaju te njihovo formaliziranje ipak ovisi o veličini poduzeća i njegovim potrebama. Međutim, prema rezultatima istraživanja, veličina poduzeća nije statistički značajno povezana s varijablom KO_r (Fisherov egzaktni test, $p=0,446$).

Na temelju rezultata provedenog istraživanja može se zaključiti da se poduzeća koja su u većoj mjeri implementirala ispitane čimbenike kontrolnog okruženja rjeđe susreću s okolnostima koje upućuju na prijevarno financijsko izvještavanje.

5. Zaključak

Prema COSO okviru, sustav internih kontrola se uobičajeno analizira kroz pet međusobno povezanih komponenti. Prema rezultatima istraživanja, ukoliko komponenta kontrolno okruženje nije odgovarajuće kvalitete to će se vjerojatno odraziti i na ostale komponente sustava internih kontrola. Također će se odraziti i na financijsko izvještavanje, budući da je okruženje unutar kojeg se odvija izvještavanje svakako značajan faktor koji doprinosi pouzdanosti financijskog izvještavanja. Navedeno potvrđuju i rezultati provedenog empirijskog istraživanja na primjeru hrvatskih poduzeća, na temelju kojih se može zaključiti da se, prema percepciji računovođa, poduzeća u kojima je bolje ocjenjena komponenta kontrolno okruženje rjeđe susreću s okolnostima koje bi mogle upućivati na prijevarno financijsko izvještavanje. Može se zaključiti da ispunjavanje načela koje promovira COSO okvir može pomoći poduzećima u postizanju učinkovitog kontrolnog okruženja što stvara uvjete za razvoj ostalih komponenti sustava internih kontrola kao i za kvalitetno financijsko izvještavanje.

Budući da je značajan čimbenik koji pridonosi procesu financijskog izvještavanja svakako stav koji menadžment ima o kontrolama i pouzdanosti financijskog

izvještavanja, a budući da je ovo istraživanje bilo usmjereno na istraživanje percepcije računovođa, preporuka za daljnja istraživanja je ispitati i percepciju menadžera, te vidjeti postoji li razlika u percepciji navedenih skupina ispitanika.

6. Literatura

- [1] AICPA (2016). AT Section 501 An Examination of an Entity's Internal Control Over Financial Reporting That Is Integrated With an Audit of Its Financial Statements. *Dostupno na:* <https://www.aicpa.org/content/dam/aicpa/research/standards/auditattest/downloadabledocuments/at-00501.pdf> *Pristup:* 09-04-2018
- [2] Ashbaugh-Skaifea, H.; Collinsb, D. W. & Kinney, W. R. jr. (2007) The discovery and reporting of internal control deficiencies prior to SOX-mandated audits. *Journal of Accounting and Economics*. 44, str. 166–192.
- Association of Certified Fraud Examiners (2012) *Report to the Nation on Occupational Fraud & Abuse*, 2012 Global Fraud Study. ACFE. *Pristup:* 09-04-2018
- [3] Association of Certified Fraud Examiners (2018). Report to the Nations, 2018 Global study on occupational fraud and abuse. ACFE. *Dostupno na:* <https://s3-us-west-2.amazonaws.com/acfe-public/2018-report-to-the-nations.pdf> *Pristup:* 26-03-2018
- [4] Beasley, M. S.; Carcello, J. V. & Hermanson, D. R. (1999). Fraudulent Financial Reporting: 1987-1997, An Analysis of U.S. Public Companies. New York: COSO. *Dostupno na:* <https://www.coso.org/Documents/FFR-1987-1997.PDF> *Pristup:* 26-03-2018
- [5] Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (2013) Internal Control — Integrated Framework Executive Summary. COSO. *Dostupno na:* https://na.theiia.org/standards-guidance/topics/Documents/Executive_Summary.pdf *Pristup:* 09-04-2018
- [6] Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (2006) *Internal Control over Financial Reporting – Guidance for Smaller Public Companies. Volume III: Evaluation Tools*. COSO.
- [7] D'Aquila, J. M. (1998). Is the control environment related to financial reporting decisions? *Managerial Auditing Journal*. Vol. 13 Issue 8, str. 472-478
- [8] Doyle, J.; Ge, W. & McVay, S. (2007). Determinants of weaknesses in internal control over financial reporting. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 44, pp. 193-223.
- [9] Ge, W. & McVay, S. E. (2005) The Disclosure of Material Weaknesses in Internal Control after the Sarbanes-Oxley Act. *Accounting Horizons*, Vol. 19, No. 3, (April, 2005) pp. 137-158.
- [10] Hansen, S. C. (1997). Designing internal control: The interaction between efficiency wages and monitoring. *Contemporary Accounting Research* 14 (1), pp.129-163

- [11] Hong Kong Institute of Certified Public Accountants (2005). Internal Control and Risk Management - A Basic Framework. *Dostupno na:* http://app1.hkicpa.org.hk/corporate_relations/media/pressrelease/2005/ICRM_Guide_final.pdf *Pristup:* 26-03-2018
- [12] KMPG (2016) Global profiles of the fraudster: Technology and weak controls fuel the fraud. KPMG. *Dostupno na:* <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pdf/2016/05/profiles-of-the-fraudster.pdf> *Pristup:* 26-03-2018
- [13] Moeller, R. R. (2007). *COSO Enterprise Risk Management – Understanding the New Integrated ERM Framework*. Altamonte Springs, Florida: John Wiley and Sons.
- [14] Narodne novine (2009). Odluka o objavljivanju Međunarodnih revizijskih standarda. Zagreb: Narodne novine d.d., broj 71, ISSN 0027-7932
- [15] Narodne novine (2009). Odluka o objavljivanju Međunarodnih standarda financijskog izvještavanja. Zagreb: Narodne novine d.d., broj 136, ISSN 0027-7932.
- [16] Noorvee, L. (2006), Evaluation of the Effectiveness of Internal Control Over Financial Reporting. Master thesis, University of Tartu, Faculty of Economics and Business administration.
- [17] Schneider, A. & Wilner, N. (1990). A Test of Audit Deterrent to Financial Reporting Irregularities Using the Randomized Response Technique. *The Accounting Review*, Vol. 65, No. 3 (Jul., 1990), pp. 668-681
- [18] Soltani, B. (2009). *Revizija: međunarodni pristup*. Zagreb: Mate.
- [19] Tušek, B. & Žager, L. (2007). *Revizija*. Drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.
- [20] Tušek, B.; Žager, L. & Barišić, I. (2014). *Interna revizija*. Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb.
- [21] Wallace, W. A.; Kreutzfeldt, R. W. (1991) Distinctive characteristics of entities with an internal audit department and the association of the quality of such departments with errors. *Contemporary Accounting Research*, 7(2), pp. 485-512.
- [22] White, D. W. & Lean, E. (2008). The impact of perceived leader integrity on subordinates in a work team environment. *Journal of Business Ethics*, svezak 81, str. 765-778.